

Wat voor Europa willen wij?

Slaan we inderdaad de weg in naar meer Europese integratie? En in welk Europa willen wij dan integreren: een Europa van de laagste kosten of een Europa waarin de economische en sociale samenhang en de solidariteit tussen de lidstaten vooropstaat? De vraag lijkt retorisch maar is meer dan dat. Als bijvoorbeeld Europees protectionisme nodig is voor de kwaliteit van leven van EU-burgers, is dat dan bespreekbaar?

MARIJKE LINTHORST

Het doel van 'Europa' was ooit grensoverschrijdende lotsverbondenheid. Maar de onderlinge solidariteit is nu ver te zoeken. De rijke landen hebben er genoeg van om armere landen te blijven financieren. En zelfs binnen afzonderlijke landen stellen regio's hun afdrachten aan de centrale overheid ter discussie. Terwijl de onvrede toeneemt halen politieke leiders alles uit de kast om de euro te redden. Ze erkennen wel dat het in de toekomst anders moet. Bij de totstandkoming van de euro zijn immers 'weeffouten' gemaakt, die nu hersteld moeten worden. De vraag is allereerst of de voorgestelde oplossingen werken en vervolgens of we dan eindigen bij het Europa dat we willen.

De eerste weeffout was één munt voor landen in een totaal verschillende economische situatie. In principe is de waarde van een munt een graadmeter voor het economisch functioneren van een land. Landen met een sterke economie hebben een sterke munt, van landen

met een zwakke economie wordt de munt lager gewaardeerd. Op die manier wordt het verschil in economische kracht gecompenseerd: een land dat minder efficiënt opereert heeft meer productiekosten; het kost bijvoorbeeld meer arbeidsuren dan in een efficiënt functionerende economie om hetzelfde product te maken. Dit nadeel wordt weggestreept tegen het feit dat de prijs van het product ook lager ligt omdat de munt van het land goedkoper is.

Binnen de EU is dit compensatiemechanisme vervallen. In de praktijk betekent dit dat economisch zwakke landen nauwelijks in staat zijn te concurreren met economisch sterke landen. Dat is de laatste jaren ook gebleken. Sinds hun toetreding tot de EU is in de zuidelijke landen van de EU de import vanuit de EU enorm toegenomen. In Griekenland steeg het importoverschot (het verschil tussen de waarde van de import en de export) van 5,4% van het bruto binnenlands product in 1999 (toen de euro werd ingevoerd) tot 9,7% van het bbp in 2007. Dit importoverschot was vooral afkomstig uit Nederland en Duitsland. De euro heeft Nederland veel wel-

65

Over de auteur Marijke Linthorst is redacteur van S&D
Noot zie pagina 70

vaart gebracht, maar wel deels op kosten van de zwakkere zuidelijke EU-landen.

De tweede weeffout is dat de euro is ingevoerd in landen met een totaal verschillend sociaal beleid. Er zijn verschillende manieren om een economie vorm te geven. Eén daarvan is de volkomen vrije markt. In een dergelijk stelsel vindt de productie daar plaats waar de kosten het laagst zijn. Een andere vorm is een geregleerde markteconomie. De vrije markt is hier aan banden gelegd. Welke voorwaarden worden gesteld verschilt per land.

In Nederland zijn werkgevers bijvoorbeeld verplicht om zich te houden aan een minimumloon en bij te dragen aan de kosten voor volksverzekeringen en werknemersverzekeringen. Dat betekent dat de kosten voor een werknemer in Nederland hoger zijn dan in een land waar werkgevers deze kosten niet hoeven te dragen. Een Europese Gemeenschap zoals die de stichters voor ogen stond (met convergentie van economische prestaties) zou zich dus hebben moeten richten op het creëren van vergelijkbare voorwaarden binnen de Unie. Daar is geen sprake van. De situatie binnen de EU is dat in ieder land afzonderlijk een verschillende geregleerde markt bestaat, maar dat binnen de EU als geheel de vrijmarkteconomie heerst. Landen mogen geen belemmeringen opwerpen voor buitenlandse bedrijven (er moet bijvoorbeeld Europees worden aanbesteed).

66 Daarbij mogen zij ook geen voorwaarden stellen aan de manier waarop deze bedrijven produceren. Zo oordeelde het Europese Hof van Justitie dat een Pools bouwbedrijf zich in de Duitse deelstaat Neder-Saksen niet hoeft te houden aan de minimumlooneisen die in deze deelstaat volgens de bouw-cao gelden. In Griekenland huren ondernemers Bulgaarse werknemers in omdat zij voor de prijs van één Griekse werknemer acht Bulgaren kunnen krijgen. Hoe moet de Griekse bevolking op deze manier ooit de crisis te boven komen? En hoe verhouden deze ontwikkelingen zich tot de doelstelling om de levensstandaard en de kwaliteit van het bestaan te verbeteren? Maar ook in Nederland

vindt oneerlijke concurrentie plaats. Poolse werknemers werken de facto (bijvoorbeeld omdat zij veel meer uren maken) tegen een lager salaris dan Nederlandse werknemers.

HUIDIGE OPLOSSINGEN

De voorgestelde maatregelen zijn er allemaal op gericht om het vertrouwen van de financiële markten in de zwakkere eurolanden te herstellen. Een belangrijke maatregel is de vorming van het Europees Stabiliteitsmechanisme, een fonds waarmee kapitaal verschaft kan worden aan de banken van zwakkere landen. Het ESM moet de afhankelijkheid van de kapitaalmarkt verminderen. Maar het is vooral bedoeld om een signaal aan diezelfde markt af te geven: de euro blijft overeind.

Een Pools bouwbedrijf hoeft zich in Duitsland niet te houden aan de minimumlooneisen uit de cao

Een volgende maatregel die wordt voorgesteld is het invoeren van 'eurobonds'. Niet de afzonderlijke landen staan dan meer garant voor de door hen afgesloten leningen, maar de eurozone als geheel. Voor de zwakke economieën in de EU zijn eurobonds een uitkomst. In de huidige situatie bepalen de financiële markten de kredietwaardigheid van een land. Als zij een land als Spanje niet vertrouwen, stijgt de rente op de leningen die Spanje moet afsluiten. Daarmee worden de (zware) bezuinigingen die Spanje heeft doorgevoerd in één klap tenietgedaan. Eurobonds kunnen Spanje verzekeren van een stabiele rente.

Het ESM levert vooral het risico op dat de verstrekte leningen (Nederland neemt deel voor € 40 mrd) niet worden terugbetaald. Maar ook de eurobonds zijn niet onomstreden. De stabiele rente binnen de eurozone heeft tot gevolg dat de rente voor alle landen hetzelfde

wordt. Voor landen als Nederland en Duitsland betekent dit dat de rentelasten hoger worden, voor landen als Griekenland en Spanje dat de rentelasten dalen. De rijkere landen subsidiëren hiermee feitelijk de financieringskosten van de armere landen. Om te voorkomen dat de gesubsidieerde landen ‘achterover gaan leunen’ moet er een Europese autoriteit komen die ervoor zorgt dat de begroting op orde komt en blijft en dat de bezuinigingen worden doorgevoerd zoals afgesproken.

Dat Nederland een hogere rente moet gaan betalen lijkt me overkomelijk. Maar de grote vraag is natuurlijk of de maatregelen afdoende zijn. Ik vrees van niet. De maatregelen zijn puur gericht op het geruststellen van de financiële markten en wijzigen niets aan de onderliggende mankementen: het verschil in economische slagkracht en het verschil in sociaal beleid. Dat gebeurt wel met de jongste voorstellen van Van Rompuy. Hij pleit ervoor om het begrotings- en belastingbeleid binnen de eurozone te harmoniseren en ook het sociaaleconomisch beleid van de verschillende landen beter op elkaar af te stemmen.¹

Als deze voorstellen doorgang vinden, zijn de gevolgen voor Nederland ingrijpend. Op dit moment lopen de belastingen die in de verschillende EU-landen worden geheven sterk uiteen. Het ligt voor de hand dat een gemeenschappelijke belastingpolitiek ergens ‘in het midden’ uitkomt. Dit betekent op korte termijn een teruggang in welvaart voor de Nederlandse burgers. Het is een illusie te denken dat de sociale voorzieningen in landen als Duitsland en Nederland op afzienbare termijn ook zullen gelden in de zwakkere economieën binnen de EU.

Maar daar blijft het niet bij. In de presentatie van zijn voorstellen benadrukte Van Rompuy dat tegenover een grotere gezamenlijke verantwoordelijkheid ook een strenger gezamenlijk toezicht op de begrotingen staat. Daarmee suggereert hij dat de EU het ontstaan van schulden in de toekomst niet meer zal toestaan. Of hij daar gelijk in heeft is allerminst zeker.

Neem de pensioenen. Nederland is een van de weinige EU-landen waar voor pensioenen wordt gespaard. In de meeste andere landen geldt een omslagstelsel zoals wij dat voor de AOW kennen: de huidige generatie werkenden betaalt voor de uitkering van de mensen die nu gepensioneerd zijn. De verwachting daarbij is dat de toekomstige generatie werkenden dat ook zal doen voor de mensen die dan gepensioneerd zijn. Mede door de vergrijzing betekent dit dat de kosten voor de inkomens van ouderen in veel EU-landen een forse aanslag op de begroting zullen zijn. Als Frankrijk, Duitsland, Spanje, België, Portugal en Italië ervoor pleiten de pensioenen niet aan te passen, maar deels te financieren door de ‘geldpers aan te zetten’, is Nederland dan in staat daar weerstand aan bieden?

Er zijn maar weinig landen binnen de EU die een kapitaaldekking voor hun pensioenen hebben opgebouwd, dus veel medestanders zal Nederland niet hebben. Als inderdaad besloten wordt tot een dergelijke financiering van de pensioenen kan dat leiden tot inflatie. Door de verbondenheid van de eurolanden heeft dat rechtstreeks gevolgen voor de waarde van de Nederlandse pensioenen. In dat geval subsidieert de Nederlandse burger de financiering van de pensioenen van de burgers van andere EU-landen.

DE OPSTELLING VAN HET KABINET

De vvd-PvdA-coalitie staat wat positiever tegenover Europa dan het vorige kabinet. De euro moet versterkt, maar niet ‘tegen elke prijs’; financiële steun is mogelijk, maar niet structureel. Dit houdt volgens het kabinet in dat er geen nieuwe leningen aan Griekenland worden verstrekt en er van (gedeeltelijke) kwijtschelding van schulden geen sprake kan zijn. Het is de vraag hoe houdbaar dit standpunt zal zijn. In *Buitenhof* van 25 november zei de directeur van het Centraal Planbureau, Coen Teulings, dat kwijtschelding van in ieder geval een deel van de Griekse schulden onvermij-

delijk is. Zonder kwijtschelding zal niemand in de Griekse economie willen investeren uit angst dat winsten worden afgeroomd om de schulden af te lossen. Zo komt de Griekse economie er nooit bovenop. Maar ook de noordelijke landen zullen de gevolgen voelen als het kabinet aan zijn standpunt vasthoudt. Een deel van de welvaart die Nederland aan de EU te danken heeft, komt voort uit de export naar de zwakkere landen. Zonder extra middelen zullen de zuidelijke landen niet meer in staat zijn goederen uit de noordelijke landen te importeren.

Op den duur wordt daarmee het uiteenvallen van de euro, mogelijk in een sterke noordelijke munt en een zwakkere zuidelijke euro, onvermijdelijk. Het is de enige manier waarop de zwakkere economieën in staat zijn hun concurrentiekracht te vergroten. Ook deze optie brengt overigens verlies van welvaart in de sterke economische landen met zich mee. De grotere concurrentiekracht van de zuidelijke landen gaat ten koste van de exportmogelijkheden van de noordelijke landen. De enige mogelijkheid om de eurozone zoals deze nu bestaat intact te houden is door het convergeren van de economieën van de afzonderlijke lidstaten. De meeste politici zijn huiverig om dit openlijk te bepleiten. Op korte termijn kost het geld en, vooral, er is bij de bevolking van de EU-landen geen draagvlak voor.

TERUG NAAR DE OUDE IDEALEN

68 Bij de totstandkoming van de Europese Gemeenschap werd het opheffen van de handelsbarrières gezien als een middel om tot een hoger doel te komen, zoals het bevorderen van de sociale en economische samenhang binnen de Gemeenschap. In de huidige EU lijkt het opheffen van de handelsbarrières van middel tot doel geworden te zijn. De EU heeft de mond vol van het gelijke speelveld dat in de Unie zou moeten gelden, maar in dat speelveld worden alleen de belangen van kapitaal en ondernemingen gewogen. Dat geldt niet alleen binnen

de EU, maar ook daarbuiten. Een Nederlands bedrijf dat vierduizend banen 'outsourcet' naar een land met lage lonen incasseert een stevige winst. De kosten van de outsourcing worden gedragen door de overheid (en dus door de burgers) van het land waar het bedrijf gevestigd is. Het komt er dus op neer dat de voordelen van de vrije concurrentie neerslaan bij private instellingen en bedrijven, terwijl de kosten ervan (in de vorm van hogere werkloosheid en lagere lonen en voorzieningen) worden opgebracht door overheden en burgers.

De Europese Unie moet meer zijn dan een vrijhandelszone

Het is geen wonder dat in een dergelijke situatie de EU op weinig draagvlak kan rekenen. Burgers uit de rijke landen verliezen hun baan aan goedkopere werknemers uit de EU en worden daarnaast geconfronteerd met lastenverzwaringen: het is uitermate onzeker of de leningen ooit zullen worden afgelost. Voor de burgers van de zuidelijke landen geldt dat zij nauwelijks het hoofd meer boven water kunnen houden. De jeugdwerkloosheid is in Spanje opgelopen tot 50%, in Griekenland tot 58%. In Griekenland worden basisscholen gesloten omdat de scholen de kosten voor de verwarming in de winter niet kunnen opbrengen. Geen beste uitgangspositie om de economie van Griekenland weer concurrerend te maken.

Als we willen dat de EU (weer) draagvlak krijgt onder de burgers dan moet zij méér zijn dan een vrijhandelszone, waarvan de voordelen ook nog eens neerslaan bij private instellingen en bedrijven, terwijl de lasten door overheden, en dus door de burgers, gedragen worden. Europa moet terug naar zijn idealen: een harmonische, evenwichtige en duurzame ontwikkeling van de economische activiteit binnen de EU, een hoog niveau van werkgelegenheid en sociale bescherming, convergentie van economische prestaties, verbetering van de levensstandaard

en van de kwaliteit van het bestaan en het bevorderen van de economische en sociale samenhang en de solidariteit tussen de lidstaten. We moeten dus toewerken naar een *ander* Europa. Een Europa waar de idealen van de oprichters, en niet de belangen van de financiële markten centraal staan.

Cruciaal daarvoor is dat er daadwerkelijk een gelijk speelveld tot stand komt. Dat impliceert niet alleen dat ondernemers gelijke toegang tot markten hebben, maar ook dat de kosten waaronder zij produceren vergelijkbaar zijn. Dat gaat om kosten die gepaard gaan met zaken als sociale bescherming en de kwaliteit van het bestaan. Als deze kosten niet worden meegeënen, zullen de verworvenheden van de rijke landen langzaam maar zeker worden afgebroken. Je ziet dat ook gebeuren. Steeds meer Nederlandse transportbedrijven maken liever gebruik van Oost-Europese chauffeurs dan van Nederlandse. De bedoeling van verdergaande Europese integratie zou niet moeten zijn dat de rijke landen verworvenheden inleveren ('even slecht is ook gelijk'), maar dat deze verworvenheden op termijn ook terecht komen in de zwakkere economieën.

Het benodigde gelijke speelveld kan niet in één klap gerealiseerd worden. Een rigoureuze invoering zou voor de rijkere landen een forse achteruitgang in inkomen en welvaart met zich meebrengen en voor armere landen een lastenverzwaring die zij niet kunnen opbrengen. Het moet geleidelijk. In concreto door twee maatregelen:

- > Binnen de EU moet ieder bedrijf zich houden aan de arbeidsvoorwaarden die gelden in het land waar het bedrijf gevestigd is. Een situatie als in Neder-Saksen zou dan niet meer mogelijk zijn.
- > Binnen de EU worden importheffingen mogelijk die de verschillende arbeidsvoorwaarden gelijktrekken. Dat wil zeggen dat bij het vrije verkeer van goederen rekening wordt gehouden met de kosten die gemaakt worden voor de sociale bescherming en de kwaliteit van het bestaan van de burgers.

In ruil hiervoor worden de zwakkere economieën financieel gesteund om langs geleidelijke weg de sociale bescherming en de kwaliteit van het bestaan op het niveau van de rijke landen te brengen. Dit voorstel is in feite een pleidooi voor een beperkte vorm van protectionisme binnen de EU.

Als een beperkte vorm van protectionisme nodig is om onze sociale bescherming en de kwaliteit van het bestaan te behouden, moet dat bespreekbaar zijn. Dat geldt niet alleen binnen, maar ook buiten de EU. Wim van der Leegte, eigenaar van de VDL-groep (omzet € 1,6 mrd, 7600 werknemers), die onlangs NedCar redde, hield daar een pleidooi voor in NRC *Handelsblad* van 18 en 19 augustus. 'Europa exporteert aan China, India en Turkije voor zo'n 200 miljard euro. Die landen leveren aan Europa voor 800 miljard. Dat is een overschot voor onze grote concurrenten van 600 miljard. Dat zijn 25 miljoen banen! Die zijn van hier verschoven naar daar. Wie een auto exporteert naar China betaalt 100% invoerrechten. Waarom doen wij dat dan niet? De EU zegt: Europa moet een vrijhandelszone zijn en we zullen andere regio's verleiden om dat ook te worden. Dan heb je dus echt een dikke klep voor je ogen. Want dat gebeurt dus niet. Als wij gaan heffen en China gaat niet meer leveren, gaan we hier weer zelf spullen maken. Dan keren onze multinationals allicht ook weer terug met hun productie. Of: China blijft leveren en we gaan er veel op verdienen. Al heffen we dertig procent, op 600 miljard. Met 200 miljard kun je een hoop werkloosheid betalen en het zou de schulden crisis flink kunnen verlichten.'

De toekomst van de EU lijkt bepaald te worden door autonome externe factoren, zoals de financiële markten, waarbij de burgers, zowel in de noordelijke als in de zuidelijke landen voor voldongen feiten worden geplaatst. Doorgaan op de weg naar verdere Europese integratie vraagt een open debat over de vraag in welk Europa wij willen integreren: een Europa van de laagste kosten of een Europa waarin de economische en sociale samenhang en de solidariteit tussen de lidstaten vooropstaat. Gevolgd door

de vraag hoe die verdere integratie gerealiseerd moet worden. Op korte termijn leidt verdere integratie tot een afname van de welvaart in de noordelijke landen van de EU. Dat hoeft niet erg te zijn. Onze welvaart uit het verleden is deels behaald op kosten van de zwakkere landen. Enige compensatie daarvoor is niet meer dan terecht. Maar dat verhaal moet dan wel eerlijk

verteld worden. Draagvlak voor Europa moet op méér gebaseerd zijn dan op angst voor een financiële ramp bij het afblazen van het Europese project.

Noot

- 1 *Naar een echte economische en monetaire unie.* Europese Raad, de voorzitter. Brussel, 12 oktober 2012.